

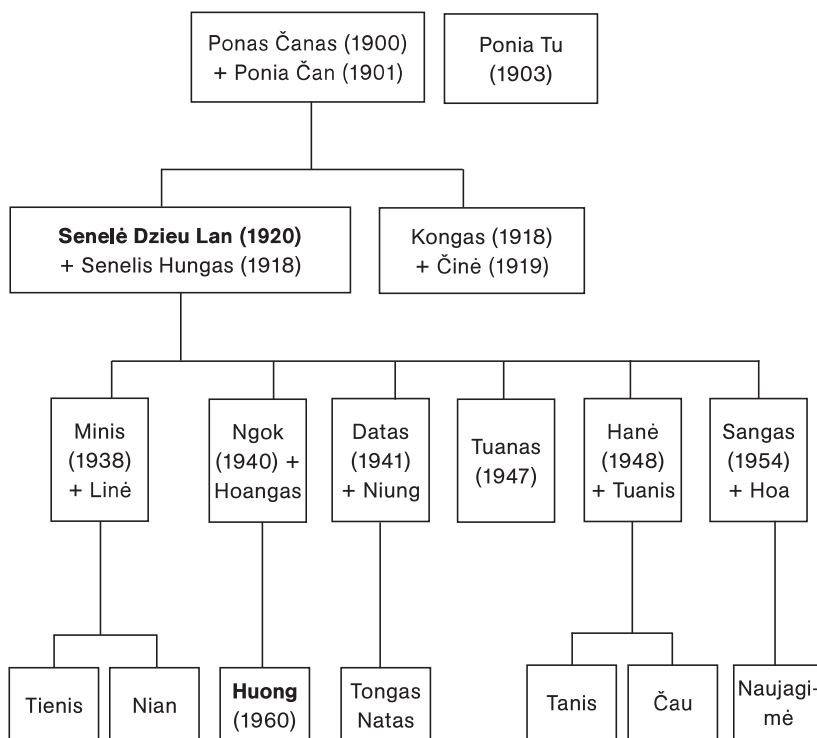
*Mano senelei, mirusiai per Didįjį badą, mano seneliui,
kurį pražudė Žemės reforma, ir mano dėdei,
kurio jaunystę sumaitojo Vietnamo karas.
Milijonams žmonių, vietnamiečių ir ne vietnamiečių,
praradusių gyvybę kare. Tegul mūsų planeta
daugiau niekada neregį ginkluotų konfliktų.*

Ši knyga yra grožinės literatūros kūrinys.
Nors svarbiausi istoriniai įvykiai tikri, vardai,
personažai ir jų patiriami nutikimai yra autorės
išmonė. Bet koks panašumas į tikrus, gyvus
ar mirusius, asmenis – visiškai atsitiktinis.

Turinys

Aukščiausi kalnai	• 13
Raudoni tiškai ant baltų grūdų	• 15
Būrėjas	• 33
Pakilimas ir vėl kryptis	• 61
Didysis badas	• 102
Tėčio dovana	• 125
Žemės reforma	• 166
Žygis į Pietus	• 187
Kelionė pėsčiomis	• 207
Mamos paslaptis	• 246
Pasiektas kelionės tikslas	• 282
Kaimo stuobrys	• 311
Kelias į laimę	• 344
Dėdė Minis	• 360
Akis į akį su priešu	• 397
Senelės dainos	• 413
Padėkos	• 415
Lietuviško leidimo padėka	• 419

ČANŲ ŠEIMOS
GENEALOGINIS MEDIS

Aukščiausi kalnai

Hanojus, 2012

Senelė man vis sakydavo, kad mūsų protėviai mirdami neišnyksta lyg niekur nieko, jie ir toliau mus sergsti. Ir dabar, čirkštelėdama degtuką, uždegdama tris smilkalų lazdeles, jaučiu: ji mane stebi. Šokteli mėlyna ir oranžinė smilkalus ryjanti liepsnelė, ir pamatau, kaip ant šeimos altoriaus, už medinio varpelio ir lėkščių su garuojančiu maistu, sužioruoja senelės akys. Kresteliu smilkalus, gesindama ugnį. Lazdelės smilksta, dūmų ir aromato sruogos vinguriuoja dangopi, kviesdamos mirusiųjų vėles sugrįžti.

– *Bà oi*, – sušnabždu, keldama smilkalų lazdeles virš galvos. Per ūkaną, gobiančią ribą tarp dviejų, mūsų ir jų, pasaulių, senelė šypsosi man.

– Pasiilgau tavęs, senele.

Pro atvirą langą įsiveržia vėjo gūsis, paglosto man veidą, visai kaip andai – senelės rankos.

– Huong, mano mylima dukraite, – medžiai už lango šnara jos žodžius. – Aš čia, su tavim, visados.

Įstatau smilkalus į dubenėlį priešais senelės portretą. Kvaupaus dūmo paliesti, švelnūs jos bruožai sušvinta. Žvelgiu į randus jai ant kaklo.

– Prisimeni, ką sakiau, brangioji? – šnabžda jos balsas nerimstančiose šakose. – Iššūkliai, per visą istoriją kliuvę Vietnamo žmonėms, tokie pat aukšti, kaip aukščiausi kalnai. Jei stovėsi per arti, nepamatysi viršūnių. Tik tada, kai atsitrauksi nuo gyvenimo srovių, žvilgsniu aprėpsi viską...

Raudoni tiškai ant baltų grūdų

Hanojus, 1972–1973

Žingsniuojame į mokyklą, senelė laiko mane už rankos. Saulė – didžiulis kiaušinio trynys, dirščiojantis tarp virtine išsirikiavusių namų skardiniais stogais. Dangus toks mėlynas, kaip mamos mėgstamiausia palaidinė. Susimąstau, kur dabar galėtų būti mama. Ar surado tėtį?

Pažemiu nušniokščia vėjo gūsis, siūbteli sukuriuojančių dulkių debesis, ir aš skubiai sugniaužiu švarkelio apykaklę. Senelė pasilenkia, prispaudžia skepetą man prie nosies. Kita plaštaka pati prisidengia veidą, jai ant rankos kadamuoja mano mokyklinė kuprinė.

Kai tik dulkės nusėda, žingsniuojame toliau. Klausausi įtempusi ausis, bet niekur negirdėti anei menkiausio paukščio čirptelėjimo. Dairausi, bet palei mūsų taką – anei gėlytės. Žolė, ir ta neželia, tik krūvos plytgalių ir sumaigyto metalo.

– Guava, atsargiau. – Senelė trūkteli mane tolyn nuo bombos išrausto kraterio krašto. Vadina mane pravarde, siekdama apsaugoti nuo piktųjų dvasių, kurios, kaip ji tiki, sklendo viršum žemės, tykodamos pagrobti kokį gražų vaiką. Andai sakė, kad tikrasis mano vardas Huong, kuris reiškia „aromatas“, jas tikriausiai priviliotų.

– Šiandien, kai grįši namo, gausi mūsų mėgstamiausio valgio, Guava, – sako man senelė.

– *Phở* makaronų sriubos? – Taip apsidžiaugiu, kad vos neklupteliu.

– Taip... Kai prasidėjo bombardavimai, nebegalėjau gaminti maisto. Bet dabar tyku, tai atšvėsime.

Bet atsakyti nespėjau: mūsų ramybės valandėlę suaižo sirena. Iš garsiakalbio, pririšto prie medžio, pliūpteli moteriškas balsas:

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus link skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – šimtas kilometrų.

– *Ôi trời dất ôi!* – Senelė šaukiasi dangaus ir žemės pagalbos. Leidžiasi tekina, kartu tempdamasi ir mane. Iš aplinkinių namų paplūsta žmonių srautai – tarsi skruzdėlės iš suniokoto skruzdėlyno. Tolumoje kaukia sirenos, įtaisytos ant Hanojaus operos teatro stogo.

– Čionai!

Senelė pripuola prie slėptuvės, iškastos kelkraštyje. Nustumia į šalį sunkų betoninį dangtį.

– Nėra vietos! – iš gilumos užrinka balsas. Apskritoje duobėje, kurioje daugiau nei vienas žmogus nė netilptų, pusiau stovi, pusiau klūpo vyriškis. Drumzlinas vanduo semia jam krūtinę.

Senelė skubinasi vėl užstumti dangtį. Tempiasi mane prie kitos slėptuvės.

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus link skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – šešiasdešimt kilometrų. Ginkluotosios pajėgos, ruoškitės atsakyti ugnimi. – Moters balsas skamba primygtiniau. Nuo sirenų kauksmo užgula ausis.

Viena slėptuvė, kita, trečia – visos užimtos. Žmonės priešais mus blaškosi į šalis lyg paukščiai sulaužytais sparnais, palieka numestus dviračius, vežimėlius, krepšius. Maža mergaitė stovi vienui viena ir spiegdama šaukiasi tėvų.

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus link skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – trisdešimt kilometrų.

Baimės kaustoma aš tokia nevikri, suklumpu ir griūvu.

Senelė mane trūkteli, pastato ant kojų. Mano mokyklinę kuprinę bloškia šalikelėn, pasilenkia ragindama šokti jai ant nugaros. Ir pasileidžia bėgti, rankomis apsigijusi mano kojas.

Griausmas vis artėja. Iš tolumos ataidi sprogimų drioksėjimas. Prakaituotomis rankomis laikausi įsikibusi senelės pečių, veidu įsikniaubiu jai į kaklą.

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus link vėl skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – šimtas kilometrų.

– Bėkit į mokyklą! Jie nebombarduos mokyklos! – šaukia senelė pulkeliui moterų, glėbyje ar ant nugaros nešančių mažus vaikiukus. Sulaukusi penkiasdešimt dvejų, senelė vis dar stipri. Tekina aplenkia moteris, pasiveja bėgančiuosius priekyje. Šokčiodama jai ant nugaros, panardinu veidą į ilgus juodus jos plaukus, kurie kvepia visai taip pat, kaip ir mano mamos. Tol, kol dar galiu alsuoti jos kvapu, aš saugi.

– Huong, bėgam kartu.

Gaudydama kvapą, senelė stabteli prie mano mokyklos, pri-tupia, kad nulipčiau. Nusitempia mane į kiemą. Bloškiasi į tuščią slėptuvę visai prie pat klasės. Šalia įsmunku ir aš, vanduo pakyla iki juosmens, sugriebia lediniais pirštais. Toks šaltas. Žiemos pradžia.

Senelė pakelia rankas, sugraibiusi užstumia dangtį. Apkabinama mane, jos širdies dunksėjimas pulsuoja man kraujyje. Dėkoju Budai už tokią dovaną – slėptuvę, kurioje sutelpame abi. Baiminuosi dėl savo tėvų kažkur mūsų lauke. Kada jie sugrįš? Ar kada matė dėdę Datą, dėdę Tuaną ir dėdę Sangą?

Sprogimai drioksi vis arčiau. Žemė siūbuoja lyg būtume hamake. Delnais užsispaudžiu ausis. Vanduo kliūsteli aukštyne, permerkia man plaukus, aptaško veidą, akyse susidrumščia. Pro įtrūkę man virš galvos byra dulkės ir akmenėliai. Girdžiu pokšinėlius priešlėktuvinės gynybos šūvius. Hanojus atsišauko. Ir vėl sproginiai. Sirenos. Riksmai. Stiprus degėsių tvaikas.

Senelė pakelia prie krūtinės rankas suglaustais delnais.

– *Nam Mô A Di Đà Phât, Nam Mô Quán Thế Âm Bồ Tát*, – iš jos lūpų srautu pasipila maldos Budai. Aš užsimerkiu, viską darau kaip ir ji.

Vis dar griaudi sprogančios bombos. Paskui – minutė tylos. Tada – aštrus, veriantis spieгимas. Susigūžiu. Galingo sproginimo banga bloškia mus abi su senele į slėptuvės dangtį. Nuo skausmo aptemsta akyse.

Rėžiuosi kojomis senelei į pilvą. Jos akys užmerktos, rankos – dar neprasiskleidęs lotoso žiedas priešais krūtinę. Ji meldžiasi, o griausmas tylą, pasigirsta žmonių riksmi.

– Senele, man baisu.

Jos lūpos mėlynos, virpa nuo šalčio.

– Žinau, Guava... Ir man baisu.

– Senele, jeigu jie subombarduos mokyklą, ar šita... šita slėptuvė irgi sugrius?

Ji rangosi ankštoje erdvėje, apglėbia mane abiem rankomis.

– Nežinau, širdele.

– O jeigu sugrius, mes mirsime, senele?
Ji tvirtai suspaudžia mane glėbyje.
– Guava, jeigu jie subombarduos mokyklą, galbūt slėptuvė
mus ir užgrius, bet mes mirsime, tik jeigu Buda leis mums mirti.

* * *

Tą 1972-ųjų lapkričio dieną mes nežuvome. Kai tik sirenos davė ženklą, kad jau saugu, mudvi su senele išlipome laukan, virpėdamos kaip sudžiūvę medžio lapai. Išsverdėjome į gatvę. Keletas pastatų buvo sugriuvę, mūsų takas – užverstas nuolaužomis. Kosėdamos rabždinomės per griuvėsių kauges. Sūkuriojančios dulkės ir dūmų tumulai tvilkė akis.

Įsikibusi senelės rankos, žiūrėjau į raudančias moteris, suklupusias prie negyvėlių, kurių veidus slėpė sudriskę šiaudiniai dembliai. Lavonų kojos stirksojo mūsų pusėn. Sumaitotos, kruvinos kojos. Ant vienos mažos kojytės kadaravo rausvas batelis. Žuvusi mergaitė galėjo būti mano amžiaus.

Permirkusi, visa purvina senelė tempėsi mane iš paskos, žingsniuodama vis greičiau ir greičiau, skubindamasi pro išdrabstytas kūnų dalis, pro sugriuvusius pastatus.

Vis dėlto mūsų namas po *bàng** medžiu stovėjo išdidus, beveik nepadoriai apšviestas skaisčios saulės. Jis stebuklingai liko nenukentėjęs. Atsiplėšiau nuo senelės ir tekina pripuoliau apkabinti laukųjų durų.

Senelė skubomis padėjo man persirengti ir apkamšė lovoje.

– Niekur neik iš namų, Guava. Jei pasirodytų lėktuvai, šok žemyn.

* Migdolinis viršūklis. (Čia ir toliau – vert. past.)

Ji parodė į mūsiškę bombų slėptuvę – tėtis buvo iškasęs ją asloje prie miegamojo durų. Slėptuvė buvo pakankamai didelė sutilpti mums abiem, be to, sausa. Pasijutau geriau, saugiai pasislėpusi, sergstima budrių protėvių žvilgsnių. Jų esatis spinduliavo iš šeimos altoriaus, įtaisyto ant knygų spintos.

– Bet... o kurgi tu eini, senele? – paklausiau.

– Einu į savo mokyklą pažiūrėti, gal mano mokiniams reikia pagalbos. – Ji užtraukė storą antklodę man iki pat smakro.

– Senele, juk nesaugu...

– Mokykla vos už dviejų kvartalų, Guava. Vos išgirdusi sireną, tuojau pat bėgsiu namo. Pažadi būti čia?

Linktelėjau.

Senelė pasuko durų link, bet vėl sugrįžo prie mano lovos, jos delnas sušildė man skruostą.

– Pažadi, kad tikrai neišeisi laukan?

– *Cháu hũa*. – Dar ir nusišypsojau, kad pažadas skambėtų tvirčiau. Senelė neleisdavo man niekur vaikščioti vienai, netgi kai bombardavimų nesulaukdavome ištisus mėnesius. Visą laik baimindavosi, kad galiu kaip nors pasimesti. Kažin, svarsčiau, ar tiesa, ką vis sakydavo mano teta ir dėdės, esą senelė per daug mane sergsti dėl to, kad tokie siaubingi dalykai ištiko jos pačios vaikus?

Kai durys paskui ją užsivėrė, atsikėliau ir pasiėmiau užrašų knygutę. Kyštelėjau plunksnakočio galiuką į rašalinę. „Bran-gūs mama ir tėti“, – pradėjau naują laišką tėvams, nors nenu- maniau, ar mano žodžiai juos kada nors pasieks. Drauge su savo būriais jie nuolat judėjo iš vienos vietos į kitą ir neturėjo nuolatinio adreso.

* * *

Kai senelė grįžo su kadamuojančia ant rankos mano mokykline kuprine, aš kažkelintą kartą skaičiau „Bạch Tuyết và bầy chú lùn“, visiškai pasinėjusi į magišką Snieguolės ir jos draugų, septynių nykštukų, pasaulį. Senelės rankos kraujavo – ji susižalojo mėginama gelbėti griuvėsiuose įstrigusius žmones. Dabar priglaudė mane prie krūtinės, tvirtai apkabino.

Tą vakarą įsmukau po antklode, klausydamasi senelės maldų ir ritmingo jos medinio varpelio skimbčiojimo. Ji meldėsi prašydama Budos ir dangaus pagalbos užbaigti karą. Meldė, kad saugiai grįžtų namo mano tėvai ir dėdės. Užsimerkiau ir prisidėjau prie senelės maldos. Ar mano tėvai dar gyvi? Ar ilgisi manęs taip pat, kaip jų ilgijuosi aš?

Norėjome likti namuose, bet visuomeninis transliuotojas be paliovos skelbė raginimus visiems piliečiams evakuotis iš Hanojaus. Senelė turėjo išsivesti savo mokinius ir jų šeimas į atokią kalnų gyvenvietę ir ten tęsti pamokas.

– Senele, kur keliausime? – paklausiau.

– Į Hoa Binio kaimą. Ten bombos mūsų nesuras, Guava.

Man parūpo, kas išrinko kaimui tokį gražų pavadinimą. *Hòa Bình* – šie žodžiai užrašyti ant sparnų pieštoms balandėms, kurios puošė mano klasės sienas. *Hòa Bình* mano sapne buvo mėlynos spalvos – tokios pat, kaip tėvų sugrįžimo namo spalva. *Hòa Bình* reiškia kai ką visai paprasta, neapčiuopiama, bet mums užvis vertingiausia – taiką.

– Ar toli tas kaimas, senele? Kaip mes jį pasieksime?

– Pėsčiomis. Tik keturiasdešimt vienas kilometras. Drauge mums pavyks, nemanai?

– O ką mes valgysim? Iš kur gausim maisto?

– Dėl šito nesijaudink. Ūkininkai papenės mus viskuo, ko tik turės. Kai ištinka bėda, žmonėse pabunda gerumas. – Senelė nusišypsojo. – Gal pagelbėsi man krautis daiktus?

Suskatome ruošti kelionei, ir greta manęs triūsianti senelė uždainavo. Turėjo puikų balsą kaip ir mama. Kadaisė jos dažnai kurdavo trumpas paikas daineles, dainuodavo ir juokdavosi. Kaip aš ilgiuosi tų laimingų akimirku! O dabar, senelei dainuojant, beribiai ryžių laukai skėtė žalias rankas, kviesdami mane į glėbį, gandrai ant sparnų kėlė mane į padanges, sravios upės savo vandenimis nešė mane tolyn.

Senelė pasitiesė kelioninę maršką. Jos viduryje sukrovė mūsų drabužius, ten pat padėjo mano užrašų knygutę, plunksnakotį, rašalo buteliuką, pamokoms reikalingą medžiagą. Ant viršaus dar uždėjo maldos varpelį, tada surišo priešingus marškos kampus, ir ši virto patogiai ant peties pasikabinamu kelionkrepšiu. Ant kito peties pasiruošė kabinti ilgą bambuko vamzdelį su neišvirtomis ryžių kruopomis. Į mano mokyklinę kuprinę jau buvo įdėjusi vandens ir kelionei suruoštą maistą.

– Kiek laiko turėsime ten būti, senele?

– Tikrai nežinau. Gal dvi savaites?

Stovėjau prie knygų spintos, pirštais braukiau per nugarėles. Vietnamiečių pasakos, rusų pasakos, Nguyễn Kiên „Paukščių pardavėjo duktė“, „Lobių sala“ – šitos autorius užsienietis, jo pavardės nesugebu ištart.

Senelė nusijuokė pamačiusi krūvą knygų mano glėbyje.

– Negalime šitiek neštis, Guava. Išsirink vieną. Kai jau būsim ten, pasiskolinsime iš ko nors daugiau.

– Argi ūkininkai skaito knygas, senele?

– Mano tėvai buvo ūkininkai, prisimeni? Ir jie turėjo visas knygas, kokias tik galėtum įsivaizduoti.